

איסור ביקורת שיפוטית על כשירות שרים פוגע בשלטון החוק ובשוויון ומעודד שחיתות**עמדת מכון זולת על הצעת חוק-יסוד: הממשלה (תיקון מס' 16) (כשירותם של השרים וסגני השרים)**

מכון זולת לשוויון זכויות אדם, מקדם את ההגנה על שלטון החוק והדמוקרטיה. בתאריך 20.6.2022 פרסם מכון זולת את הדוח דמוקרטיה לכאורה: מצב המשטר בישראל,¹ שהתריע על התהליכים הסמכותניים שהתרחשו במדינת ישראל לאורך השנים. תהליכים אלה הואצו מאז הקמתה של הממשלה ה-37 ב-29.12.22.

התיקון המוצע הוא חלק בלתי נפרד מצבר הצעות חוק אנטי-דמוקרטיות שיבטלו את עצמאות ומקצועיות מערכת המשפט, השירות הציבור והתקשורת, וכן יעניקו כוח בלתי מוגבל לממשלה ולעומד בראשה. מיד עם הקמת הממשלה ה-37, היא החלה בקידום מזרז של הצעות חוק אלה,² שמצויות בשלבי חקיקה שונים וממשיכות להתקדם באופן מואץ.³ נשיא בית המשפט העליון בדימוס אהרן ברק אמר כי המהפכה שמקדמת הממשלה היא "אוסף של הצעות רעות שעלו במשך השנים" וכי הדבר המקביל למהפכה הזו הוא "מהפכה של טנקים".⁴

התיקון המוצע: תיקון סעיף 6 לחוק-יסוד: הממשלה הקובע את כשירות השרים, כך שתיאסר ביקורת שיפוטית על סבירות כשירות שרים או כל היבט אחר של מינוי אדם לשר למעט עמידתו בהוראות המצומצמות של הסעיף עצמו.

בנוסף על פגיעה חמורה בשלטון החוק עלולה להיגרם גם פגיעה חמורה בזכויות אדם ובפרט בשוויון בעקבות מינוי שרים מושחתים.

עמדת מכון זולת

☒ מדובר בהצעת חוק פרסונלית לתיקון חוק יסוד. ההצעה נועדה להכשיר את המינוי לשר של ח"כ אריה דרעי שנפסל בפסיקת בג"ץ עקב הרשעותיו. לכן ההצעה מהווה ריקון מתוכן של פסק הדין וכפוגעת פגיעה אנושה בשלטון החוק וכן בעקרונות של טוהר מידות וניקיון כפיים שלהם מחויבים נבחר הציבור.

☒ מדובר בהצעה לתיקון קבוע לחוק יסוד שיעודד וייתן לגיטימציה לשחיתות של שרי ממשלה. בעוד הממשלה מנסה להציג מצג שווא אשר לפיו הצעת החוק היא פתרון נקודתי ל"בעיית" ח"כ אריה דרעי, בפועל מדובר בתיקון קבוע לחוק יסוד שיאפשר למנות לשרים פוליטיקאים מושחתים, אשר יוכלו להמשיך בחופשיות במעשי השחיתות תוך כדי כהונתם.

¹ איתי מק, דמוקרטיה לכאורה: מצב המשטר בישראל, מכון זולת (20.6.2022).

² יעל פרידסון, לזין: נעביר פסקת התגברות ברוב של 61 ח"כים ונשנה את אופן בחירת השופטים, הארץ (4.1.2023).

³ חן מענית ונעה שפיגל, להיכן הגיעה ההפיכה המשטרית? תמונת מצב של בליץ החקיקה, הארץ (עודכן ב-14.3.2023).

⁴ אהרן ברק: הדבר המקביל לרפורמה של לזין - מהפכה של טנקים, Ynet (7.1.2023).

☒ השחיתות פוגעת בדמוקרטיה ובזכויות אדם. לפי מחקרים ופרסומים של ארגון ה-OECD, האיחוד האירופי ומחלקת המדינה של ארצות הברית, שחיתות מתדלקת פשיעה, מבזבזת משאבים ציבוריים, מערערת את היציבות, פוגעת בכלכלה ומבריחה שיתופי פעולה ומשקיעים בין-לאומיים, מונעת אפשרות להליך הוגן ומפריעה לממשל תקין. מדינות סמכותניות ואלה שחותרות לכיוון הסמכותני מנצלות את השחיתות יותר ויותר במטרה להנציח את שלטונן. השחיתות בצמרת השלטון מחלחלת למערכת המשפט, לפרלמנט, לתקשורת ולחברה. "החוזה החברתי" בין המדינה לתושביה – שאמור להיות מבוסס על כך שאדם מקבל על עצמו שורה של חובות בתמורה להכרה ולהגנה מצד המדינה על זכויות אדם ואזרח בסיסיות – מוחלף ב"חוזה שחיתות". כלומר, אדם שירצה לשרוד, לקבל זכויות או להתקדם בחייו במדינה כזו, יאלץ להצטרף למעגל השחיתות ולשלם שוחד בכל מפגש עם מוסדות המדינה.

☒ השחיתות פוגעת בשוויון בחלוקת המשאבים ובמינויים. כל שר אחראי על קביעת סדרי העדיפויות של פעילות משרדו וחלוקת התקציב עבור פעילות המשרד במישרין ובעקיפין (באמצעות מימון גורמים חיצוניים או שיתוף פעולה איתם). השחיתות מונעת חלוקה תקינה ועל פי קריטריונים שקופים ושוויוניים של משאבי וכספי הציבור. השר המושחת מנצל לרעה את כספי הציבור ומשאביו לטובת רווח אישי שלו ושל מקורביו, וכן כדי לקנות את נאמנות המצביעים והתורמים למפלגתו ולו אישית. שר מושחת יעדיף למנות למשרת את "אנשי שלומו", במקום להקפיד על מינוי גורמי מקצוע מתאימים וכן על כללי הייצוג ההולם, בפרט של נשים ומיעוטים. בנוסף, רק אדם שיהיה "מקושר" לשר או בעל יכולת כלכלית לשלם שוחד לשר או למקורביו, יוכל לקבל שירות מהמשרד הממשלתי.

☒ השחיתות מעודדת אכיפה מנהלית בררנית. למשרדי ממשלה שונים סמכויות לאכיפה מנהלית ולנקיטת סנקציות מנהליות. בין היתר, סמכויות לכניסה לנכסים וביצוע חיפוש, דרישת ידיעות ומסמכים, הטלת קנסות והחרמה של נכסים. שר מושחת עלול לנצל לרעה את סמכויות משרדו לצורך ביצוע אכיפה מנהלית בררנית; למשל, במטרה להתנכל ליריביו הפוליטיים והעסקיים של אנשי שלומו, או כדי לסחוט באיומים ולדרוש תשלום שוחד.

כתיבה וייעוץ משפטי: עו"ד איתי מק